

PAŃSTWOWY TEATR ZIEMI OPOLSKIEJ — OPOLE
DYREKTOR LECH ZARZYCKI

PROGRAM

Aleksander Fredro

„Zemsta”

Komedia w 4-ch aktach, 5-ciu odsłonach

Obsada: 1 IX 1949

Cześnik Raptusiewicz	{ Jerzy Leszczyński Fr. Bay-Rydzewski	Papkin	Aleksander Sewruk
Klara, jego synowica	Barbara Wójtowicz	Dyndalski, marszałek -	Antoni Żychi
Rejent Milczek . . .	Wojciech Zagórski	Śmigalski, dworzanin -	Witold Wronski
Wacław, jego syn . .	{ Mieczysław Łęcki Jan Herkoperec	Peretka, kuchmistrz -	Eugeniusz Juszczał
Podstolina	Lidia Kownacha	Murarz I.	Ałojzy Smolka
		Murarz II.	Eugeniusz Mielczarek

Reżyseria: JERZY LESZCZYŃSKI | Dekoracje: ANDRZEJ STRACHOCKI
Asyst. Reżys.: WOJCIECH ZAGÓRSKI | Kierownictwo techn.: JERZY ZIELIŃSKI

F R E D R O

Daty zamykające życie wielkiego poety sceny polskiej — 1793-1876 obejmują szereg przemian społecznych, a politycznie charakteryzują się bezustannie rodzącymi się i upadającymi nadziejami niepodległościowymi.

Zróbmy krótki przegląd współczesnych mu wydarzeń: po unicestwieniu konstytucji 3 Maja, dwa kolejne rozbiory, klęska powstania kościuszkowskiego, bezowocne legiony Dąbrowskiego, epopea Napoleońska niosąca nowe nadzieje i nowy bolesny zawód, klęska powstania listopadowego, wiosna ludów, aż wreszcie tragiczny upadek powstania styczniowego.

Chwilowe zwycięstwa i nadzieje nie uchroniły przed coraz głębszym upadkiem politycznym i gospodarczym rozbitej Polski.

Na tle zachodzących w XIX wieku głębokich przemian ekonomicznych i społecznych, zarysowuje się wyraźnie klasowe rozbitcie pomiędzy młodą, postępującą burżuazją polską, natchnioną duchem rewolucji francuskiej i ożywioną niepodległościowymi ideałami, a starą, strupieszalą arystokracją, paktującą z okupantem dla utrzymania swoich przywilejów i majątków.

Rozwój nauk przyrodniczych, zalążki nowej wiedzy — socjologii, kształtowały nowy rewolucyjny światopogląd.

Fredro, choć z pochodzenia arystokrata, był przekonany postępujących. Wpływy materialistycznej filozofii encyklopedystów XVIII wieku i idei wyzwoleniczych rewolucji burżuazyjnej — skierowały go do walki z wstecznictwem polskiej arystokracji i szlachty.

W wydarzeniach epoki brał żywy i bezpośredni udział. Służy w polskim wojsku pod dowództwem ks. J. Poniatowskiego, jest następnie oficerem sztabu Napoleona. W latach późniejszych występuje aktywnie w wolnościowych ruchach wiosny ludów. Do końca prawie swego długiego życia pozostaje rzutkim i zapalonym działaczem społecznym.

Prywatne życie poety nie było lekkie. Długa, dziesięcioletnia walka o ukochaną kobietę, Zofię Skarbkową, choć uwieńczona ślubem — pozostawiła niezatarte ślady przeżytych upokorzeń i cierpień. Śmierć pierworodnego syna, częste choroby rodziny, kłopoty z drugim synem, zesłany na wygnanie za pracę polityczną, wreszcie bezład rąk... A jednak, naprzekór logice — Fredro pisze komedie! Realista z natury odbiega w swojej twórczości od współczesnych mu wzlotów i upadków romantycznej poezji polskiej.

Nie zagarniają go również wszechmocne wpływy komedii włoskiej, a specjalnie francuskiej. Analityczny, intelektualny i wysublimowany charakter komedii Moliera, czy Marivaux nie trafia do przekonania jego prostej, gorącej i bogatej naturze.

Typ jego temperamentu twórczego możnaby raczej porównać ze współczesnymi mu komediopisarzami rosyjskimi jak Gogol lub Ostrowski. Tak, jak oni, jest raelistą krytycznym, to znaczy, że żyje życiem swojej epoki, ale rozumie dobrze i czuje jej wady. W tym tylko jest zasadnicza różnica, że Fredro pozostaje optymistą, oddając rozwiązanie problemu w ręce młodych i wierząc, że dadzą sobie z nim radę. Tak więc powstaje oryginalna, głęboko polska komedia. Przerasta Fredro obce wpływy i znajduje dla swojej tematyki własny wyraz.

Niezwykłe wrażliwy, jak każdy prawdziwy artysta, Fredro czuł dobrze i rozumiał, że to co go otacza jest złe, że należy z tym walczyć. Oburzał się na wstecznictwo, pieniactwo, i ograniczoną głupotę ziemiaństwa, a przenosząc zaobserwowane sylwetki w krzywe zwierciadło swej ciężkiej satyry, chciał wzniecić w innych to samo oburzenie. Jak leczyć chore społeczeństwo — nie wiedział, liczył jednak intuicyjnie na zdrowy rozsądek młodego pokolenia. Dlatego młodzi mają ostatnie, najtrafniejsze słowo w komediach Fredry. Młodzi zawsze zwyciężają rozplątywując swoim uporem, zapalem i inteligencją najbardziej zagmatwane przez starych sytuacje.

Ośmieszając słabotki i wady ludzi oddalających Polskę od wymarzonej przez poetę niepodległości, szukał Fredro coraz szerszego materiału obserwacyj-

nego. Czym zaś bogatsza była jego obserwacja życia i ludzi tym precyzyjniejszy i głębszy musiał być jej wyraz artystyczny. W ten sposób przeobraża się Fredro z moralisty w prawdziwego artystę, w mistrza żywiołowych sylwet scenicznych.

Komedie Fredry rodziło życie, postacie modelowała wyobraźnia. Nie były to twory analizy intelektualnej, nie kalkulował poeta charakterów, nie stwarzał konfliktów.... Brał ludzi z życia na scenę i kazał im swoim genialnym piórem żyć na scenie dalej!

Stąd ten zachwycający nas koloryt i temperament sceniczny wszystkich postaci Fredrowskich. Forma jego komedii, bezpośrednia i syntetyczna stwarza harmonijną prostotę. W kilku wierszach i jednym ruchu zawiera Fredro cały spłot myślowy i uczuciowy.

Krwistość i lapidarność sylwet, melodyjna prostota wiersza, zdrowy sens społeczny oto nieprzemijające wartości komedii Fredrowskiej.

Z E M S T A

„Zemsta“ — jedno z szczytowych osiągnięć artystycznych Fredry powstaje w roku 1833.

Pomysł rodzi się dużo wcześniej, około 1829 r. Grzebiąc w starych aktach — odkrywa poeta historię sporów sąsiedzkich między Skotniczym a Firlejem. Sprawa ta, która miała miejsce w początkach XVII wieku, a trwała zgórą lat trzydzieści — pobudza wyobraźnię literacką Fredry i staje się kanwą Zemsty.

Akcję Zemsty przenosi poeta na okres bliższy i dostępniejszy kulturalnie, umiescawiając ją w końcu wieku XVIII.

Jednolita, choć złożona akcja Zemsty — przeprowadza sprawę zasadniczą — zatarg sąsiedzki gwałtownego, porywczego Cześnika Raptusiewicza z cichym i obłudnym palestrantem Rejentem Milczkiem — poprzez gąszcz zdarzeń i okoliczności. Syn rejenta — Wacław, kocha z wzajemnością młodą i uroczą synowicę Cześnika — Klarę. Wiedzą dobrze, że przyszłość swoją mogą budować tylko na zgodzie zwaśnionych rodzin. Walczą więc o tę zgodę przy pomocy całej swej inteligencji, pomysłowości i młodzieńczego zapału.

Tradycyjny błazem klasycznej komedii — zakochany w sobie Papkin — śmieszy wiarą w swoją wartość i ważność, śmieszy łągarnstwem i fanfaronadą. Współczesni Fredry odnajdywali w nim napewno łatwo typową postać żołnierzy — samochwałów, którzy objechali cały świat zbierając po drodze nieprawdopodobny materiał przygód, koloryzowany potem z Papkinowską swadą.

Luźne sceny Zemsty, często używany humor groteskowy, charakteryzujące postacie imiona, a wreszcie wzorowane na Sarmatyźmie zakończenie komedii — nadaje jej świadomy styl dawnego ładu polskiego komediopisarstwa.

Nie przechylał autor swoich sympatii ani na stronę Cześnika, pełnego kawalerskiej jeszcze fantazji i... dziecięcej naiwności — ani na stronę mądrego, przebiegłego, obłudnika Rejenta. Nie sądzimy by tęga szabla jednego w połączeniu z tęgą głową drugiego mogła być w pojęciu Fredry wartościami z których wyrosnie nowa Polska. Wydaje się nam, że widział poeta jak łatwo tacy właśnie ludzie Polskę niszczyli. Patrzył jednak na ich wady i śmieszności z pobłażliwym uśmiechem, wiedząc, że są przedstawicielami tego co nigdy już nie wróci. Byli dla niego wraz z całym swym otoczeniem — historycznym obrazem niedalekiej przeszłości, której się nie aprobejuje, ale pobbłaża.

Dla podkreślenia historycznego charakteru komedii, użył Fredro po raz pierwszy nowej formy wiersza. Ośmiozłogłoskowiec Zemsty nadaje dialogom rytm poloneza — genialnie wprost tło epoki.

Niezrównane bogactwo obserwacyjne, realizm formy artystycznej, dają jedyną w swoim rodzaju harmonię treści z kompozycją utworu.

Urok Zemsty, operując do dziś, — jest najlepszym dowodem jej niezrównanych wartości literackich i historycznych.

Następna Premiera:

„Placówka”

BOLESŁAWA PRUSA

W ADAPTACJI SCENICZNEJ JANINY MORAWSKIEJ

W ROLACH GŁÓWNYCH:

I R E N A H O R E C K A

ZOFIA KSIĄŻEK-BREGUŁOWA / JAN GORZKOWSKI

HELENA MAASSÓWNA / STANISŁAW KUBIŃSKI

MARIA MURAWSKA / KAROL ROGALSKI

REŻYSERIA: FELIKS CHMURKOWSKI

DEKORACJE: MARIAN WENCEL